

nica time nije polučila nikakve privilegije u odnosu na druge.

Zbornik o Johnu A. Ryanu stoga treba uzeti kao dobar koncept odnosa duhovne i svjetovne sfere društva po kojemu se svaka strana osjeća dobitnikom.

Antun Šundalić

Georges Balandier

LE GRAND SYSTÈME

Fayard, Paris, 2001, 272 str.

Georges Balandier pripada onom tipu socijalnih znanstvenika koji u svom teorijskom mišljenju i istraživanju povezuju sociologiju i antropologiju pa ih je disciplinarno moguće uvrstiti i u jednu i u drugu disciplinu. No ta je povezanost, u njegovu slučaju, toliko produktivna da nadilazi bilo kakvu uobičajenu potrebu disciplinarnog svrstavanja. Njegovo mjesto u suvremenoj sociologiji i antropologiji karakteriziraju četiri značajke. Prvo, Balandier je jedan od najmarkantnijih autoriteta na području afrikanističkih istraživanja koja su dobila osobiti zamah u razdoblju dekolonizacije Afrike i oblikovanja nezavisnih država na tom kontinentu. O tome svjedoče njegova djela: *Partikularizam i evolucija. Lebu ribari, Gabonski gradovi, Današnja sociologija Crne Afrike, Sociologija Crnog Brazavilea, Dvojbena Afrika*. Drugo, Balandier je, baveći se afrikanističkom tematikom u kontekstu dekolonizacije, dao neprocjenjiv prilog utemeljenju i afirmaciji sociologije razvoja koja se pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća našla pred velikim izazovom da sociološki i antropološki objasni razvojne specifičnosti tek dekoloniziranih društava. O tome govore njegova djela: *Antropologija primijenjena na probleme nedovoljno razvijenih društava, Treći svijet. Nerazvijenost i razvoj, Nedovoljno razvijene zemlje. Aspekti i perspektive, Zemlje u razvoju. Sociološka i politička analiza, Sociologija muta-*

cija. Treće, Balandier spada među suvremene autore koji su osobito zaslužni za konstituiranje i razvoj političke antropologije kao posebne discipline koja političku sferu pokušava objasniti s antropološkog stajališta i pokazati njezin status u »tradicionalnim« i »modernim« društvima. To nastojanje dolazi do punog izražaja u knjigama: *Politička antropologija* (hrvatski je prijevod objavljen u izdanju Političke kulture, Zagreb, 1998), *Smisao i moć. Društvena dinamika, Povijest drugih, Uprizorenje moći*. Četvrto, Balandier je antropološko mišljenje i istraživanje, tradicionalno usredotočeno na »arhajska« i »egzotična« društva, preusmjerio na analizu modernih društava, na propitivanje njihove strukture i geneze sve do postmodernog zaokreta. On razvija svojevrsnu socioantropologiju modernosti i postmodernosti, koja je tematski zahvaćena u knjigama: *Zaokret. Moć i modernost, Nered. Pohvala kretanju, Dedal. Kraj 20. stoljeća*.

Knjiga *Le Grand Systeme* (Veliki sustav) pripada tom četvrtom tematskom krugu Balandierove socioantropološke misli. Ona rječito potvrđuje autorovu zaokupljenost ljudskim i društvenim dimenzijama današnjih, neposrednih i tekućih promjena koje se zbivaju u sklopu globalizacije. Knjigu tvori šest poglavlja: *Putanja, Ljudska zemlja ili veliki planetarni sustav, Doba raskida. Razgradnja i ponovna gradnja, Naličje planetarnog dekora, Razumijevanje sadašnjosti, civiliziranje budućnosti, Zaokret*.

Balandier polazi od dosta pesimističke teze prema kojoj ljudi današnjice više ne znaju »što će s njima biti« i što znači njihova pripadnost ovome vremenu i svijetu u kojemu žive. Jedina izvjesnost koju znaju jest neprestani razvoj transformacijske moći koja preobražava sve, pa i samog čovjeka. Predodžbu te moći, tog »tehničkog izazova«, iz dana u dan, ubrzano i izobilno podupire nedostiživo mnoštvo slika, svojevrsni »univerzalni kaleidoskop« čije neprestano kretanje ostavlja

dojam kao da je vođeno nekom nevidljivo rukom. Postavlja se pitanje kako razumjeti tu mnoštvenost i promjenljivost slika, na koji način izbjeći pomutnju koju stvaraju riječi što ih prate.

Kao odgovor na to pitanje javljaju se dvije reakcije, dvije oprečne »slike«: jedna počiva na uvjerenju da smo zahvaćeni neminovnim nadolaskom **nereda** a druga izražava stajalište prema kojemu će se nered ograničiti na sporadične nezgode i iznova pokazati sposobnost **tehniziranog** društva da riješi sve probleme. Te se dvije reakcije očituju i smjenjuju kao **nemir** i kao **povjerenje**. Balandier analitički varira i jednu i drugu »sliku«, ali pritom ipak stavlja kritički naglasak na »*high-tech* mesijanizam« koji je u svojim krajnostima krhkiji od mesijanizma negdašnjih proroka napretka, tvorca nezastarivih ideja o svijetu i čovjeku. Krhkiji je ponajviše zbog toga što se većina njegovih interpretacija temelji na instrumentalnoj, pragmatičkoj i utilitarističkoj viziji koja ga udaljuje od njegovih izvornih mogućnosti. Ta se **instrumentalna vizija** sve više širi i današnjem se svijetu nameće kao »velika univerzalna referencija«. Njezin je **dinamički** (ekonomski) čimbenik **globalizacija**, ali budući da se globalizacija tumači, opravdava i prikazuje kao nepovratan i poželjan proces onda je ona i njezina **djelatna ideologija**. Međutim, iza te pojavnosti varljivih i površnih značenja krije se zapravo **nejednaka mondijalizacija** resursa, sredstava i instrumenata moći. Globalizacija se nadaje kao modernizacija koja je dostupna svim društvima, ali koja se odvija kao **okcidentalizacija**, a to znači u ključu kapitalizma, ekstremnog liberalizma i dominirajuće pozicije.

U toj situaciji »gubitka izvjesnosti« pojmovi služe kao pribježište kakve-takve eksplikativnosti. U ekonomskom i političkom diskursu pribjegava se pojmu **globalno** a u znanstvenom diskursu rado se koristi pojam **holizam**. No oba ta pojma imaju prividnu eksplikativnu snagu i više prikrivaju nego što razotkrivaju stvarno

stanje stvari. Oni omogućuju prihvaćanje ideje o planetarnom sustavu u kojemu sva današnja društva imaju svoje mjesto, u kojemu ih povezuje svima probitačna solidarnost a regulacijski mehanizmi djeluju na korist cjeline, bez bojazni da bi njezino funkcioniranje mogli trajno ugroziti posebni i nepopravljivi interesi. To je, prema Balandieru, predodžba svijeta kao **Velikog Sustava**, povezanog s realnom dominacijom tržišne, navodno samoregulirajuće ekonomije i s rastućom učinkovitosti tehnološke znanosti. To shvaćanje karakterizira **sistemska optimizam** i ono ima svoje presedane u povijesti filozofskih i znanstvenoteorijskih ideja, koje su se periodički ili u duljim razdobljima vrtile oko pojmova cjeline, sustava, poretka, poretka poredaka itd. No uistinu dominantna logika današnjeg sustava jest logika konkurencijskog tržišta koje valorizira i diskriminira, uključuje i isključuje prema vlastitim kriterijima. Ne smije se previdjeti, upozorava Balandier, da je sistemska priroda globalizacije pojačana djelovanjem drugih snažnih sustava, kao što su sustavi tehnologija i mediologija, organizacije mreža **imaterijalne proizvodnje** koja u ovoj knjizi zauzima središnje tematsko mjesto. Sve je to pripomoglo afirmaciji tržišta kao »novog boga« i tehnologije kao »arhandela«.

Balandier priznaje da je taj sustav moćan, ali odmah dodaje da je on zbog svoje obuhvatnosti i ranjiv. On još uvijek ostavlja mjesta zaprekama koje se odupiru njegovim **hegemonijskim** izvedbama. Sama njegova konkurencijska dinamika protivi se svakoj regulaciji i lokalno ga dovodi do periodičkih kriza. Njegov se **ekonomizam** nameće kao »konceptija cjelokupnog socijalnog univerzuma«. Stoga se **socijalni** faktor uzima u obzir samo onda kada poremeti i zakoči dinamiku sustava, kad ga moćnici ocijene kao opasnu prijetnju svojoj sigurnosti. Oni tek tada govore o »odgovornoj globalizaciji«, pitaju se kojem tipu društva teži globalizacija, ali debatirajući o tom pitanju i

dalje zastupaju i provode »minimalnu koncepciju socijalnog pitanja«.

Kako se, u tom kontekstu, ponaša znanstveno mišljenje? Balandier konstatira da je **ekonomska znanost** prije svih pred izazovom da modificira svoje načine promatranja i analize, svoja teorijska oruđa. U ekonomskoj misli dogodila se značajna mijena. Ona se više ne može zadovoljiti davanjem recepata za izvlačenje što većeg viška iz onoga što već postoji. Od nje se traži da pridonese ubrzavanju procesa otkrića, polazeći pritom od uvida da je »broj stvari koje valja otkriti neograničen dok su fizički resursi ograničeni«. Od »fizičke ekonomije«, podređene zakonu opadajućih dobitaka, treba prijeći na »ekonomiju ideja« kojoj su svojstvene rastuće dobiti. Treba prihvatiti konzekvencije tog zaokreta, prirodu promjena što slijede iz tih otkrića, brzu prilagodbu stalnom izazovu koji dovodi do toga da se »poduzeća rađaju i umiru«. Ukratko, nove se mogućnosti realiziraju u ambijentu **stvaralačkih inicijativa** i smionog sučeljavanja s rizicima. Taj se izazov jednako odnosi na sve znanosti o društvu i međuljudskim odnosima. One se hitno moraju pozabaviti istraživanjem »novog Novog Svijeta, tog imaterijalnog kontinenta koji se danas oblikuje i sve više širi«. U tom kontekstu Balandier posebno tematizira problem ljudskoga rada, koji je doživio dubinsku mijenu zbog »omekšavanja« materijalnosti i promjene odnosa prema materiji. Te su činjenice pridonijele ubrzavanju totalne tehnicizacije ljudskoga svijeta i samoga čovjeka. Stalna ekspanzija i preobrazba instrumenata i predmeta koje oni oblikuju revolucionirala je tehničke postupke, područja i tipove umijeća. Svjedoci smo sve bržeg nestajanja onoga što je nekoć kvalificiralo zanate. Događa se regresija ne samo kvantiteta »podijeljenog« rada nego i same njegove prirode. Mijena rada naznačuje raskid s višestoljetnom poviješću načina proizvodnje i preobražavanja materijalnog svijeta. Od svih raskida što ih je obavila aktualna modernost taj je,

po svojim neposrednim učincima, nedvojbeno »najprevratniji« jer zadire u samu egzistenciju velikog broja ljudi. On je radu oduzeo središnje mjesto koje je zauzimao u životnim tijekovima, odvojio je vrijednosti koje su mu dugo bile svojstvene, obezvrijedio je ono što je ispunjavao u izravnom odnosu s »materijalnom trivialnošću«.

No, unatoč očiglednosti tih promjena, stvarno je stanje takvo da je današnja socijalna znanost bolje pripremljena za promatranje »onoga što se dekonstruira nego za identifikaciju onoga što se konstruira. Ona je sposobnija za ustanovljavanje onoga što se odupire bujici promjena nego za tumačenje onoga što se uspostavlja u dosad nepoznatim oblicima«. Turbulencije i neizvjesnosti pred njih stavljaju dva osobito važna pitanja. Prvo se odnosi na poimanje i jačanje **društvene povezanosti** u društvu multimedija i informatizacije. Prevladava uvjerenje da se društvena povezanost rastače (»nepopravljivo raskida«) te da globalizacija dovodi do komadanja društvenih i kulturnih horizonata. Izriču se bojazni da ti procesi vode nestanku Subjekta i da moć konstrukcije društvenosti uglavnom pripada onima koji vladaju mrežama, to jest proizvodnjom odnosa i značenja, a to su svakako privilegirane manjine. Teorijske i ideološke reakcije na to stanje epizodično po primaju osporavateljski i subverzivni karakter, ali one najčešće ne zadiru u samu bit problema. Radovi kritičke sociologije usredotočeni su na otuđeni, podređeni, sputani subjekt koji bi trebao dospjeti do svijesti o uvjetima svoga oslobođenja. Sociolozi strukturalističke, osobito sistemske orijentacije isključuju subjekt i socijalnim sustavima pripisuju autonomiju, sposobnost da sami proizvode svoju organizaciju, odeduju pravila njezina funkcioniranja, uspostavljaju vlastite ciljeve i međusobne odnose. Taj način mišljenja u konačnici vodi poimanju »društva bez ljudi, društvenosti odsutnog čovjeka«. Moglo bi se zapravo reći da sistemsko

tumačenje pridaje sustavu ono mjesto što ga je humanistička filozofija nekoć pridavala pojedincu. Ni tu se ne smije previdjeti da je promicanje takvih teorija, koje sistemskom prisilom zamjenjuju preobrazavalačku slobodu, popraćeno usponom novih tehnologija i kontinuiranim korištenjem informacija i komunikacija.

No upravo su to one zbiljske činjenice suvremenosti koje bi socijalne znanosti morale uzeti u obzir i pozabaviti se zajedničkim smislom tehničkog, informacijskog i komunikacijskog sustava. U 19. stoljeću najavljen je kraj svake ontoteologije, metafizike i filozofije. Izgleda da je krajem 20. stoljeća to predviđanje ozbiljeno. Današnji radikalni pisci (»novi pobunjenici«) »demoniraju« mehanizme Velikog Sustava i čude se da »sve to još opstoji«. Balandier kritički pripominje da oni zanemaruju »posvuda probuđenu ili izobličenu revolucionarnu nadu«, da gube vjeru u djelotvornost kontrakultura koje, barem kad je riječ o mladima proteklih desetljeća, potiču »traganje za osobnim spasom u slobodi želje«. Balandier u stvari odbacuje **radikalistički katastrofizam** i označuje ga kao »banalizirani tragizam našega vremena«. Istina, danas se socijalne znanosti banaliziraju, koriste i profesionaliziraju za razne »doprinosе i potrebe« i na taj način dopuštaju konfuziju svoga identiteta. Aktualni jezici javnosti i medijske komunikacije dovode ih u situaciju pukih komentatora i priručnih eksperata, što često baca gustu sjenu na njihov moralni, građanski i politički autoritet.

Prema tome, socijalne znanosti »služe« ali, služeći, one bi se morale razvijati, odnosno izvlačiti pouke iz svojih raznovrsnih primjena. Moraju naime poći od činjenice da je današnja **konstrukcija društvenog** određena tehničkim i operacionalnim uvjetima »unutar imaterijalnih svjetova«. Do sada je ona bila determinirana prisilama prostora i vremena, koje su društveno definirale njegovim **mjestom** i povijesno utvrđenom vremenitošću. U imaterijalnom svijetu stvari stoje druk-

čije. To je univerzum što ga proizvodi stalno ekspandirajuća ljudska inventivnost u kojoj »nered olakšava pojavu novih moći«. Oblikuje se fenomen koji bi bilo najprimjerenije nazvati »građanstvom bez teritorija«. Za razliku od »alarmista«, Balandier umirujućim tonom konstatira da se, pored »uobičajenog ludičkog ili devijantnog korištenja sredstava što ih nudi univerzum imaterijalnog«, ipak oblikuje stanovita manjina koja je više-manje svjesna njegovih strategijskih mogućnosti. Tvore je oni koji o tome mnogo znaju i koji odatle izvode svoju povećanu anticipativnu sposobnost. Oni su angažirani u istraživanju potencijala i korisnosti **virtualnog svijeta**, oni poznaju putove njihova utjecaja na zbiljski svijet, jasne su im njihove ekonomske, političke i kulturne prednosti. Primjerice, male zajednice kompetentnih u kalifornijskoj Silikonskoj dolini uzdižu kreativnost, stvaraju nova umijeća i pridonose »drukčijem prisvajanju svijeta«. A to je, in nuce, svijet prave globalizacije. Takvu globalizaciju, dakako odvojenu od logike tržišne moći, Balandier prihvaća i prikazuje je nešto vedrijim tonovima. Njezino ubrzano širenje dokida ili barem rastvara samu ideju izvanjskog, inozemnog. Njezin utjecaj dovodi do slabljenja suprotnosti koje su tradicionalno počivale na **teritorijalnim granicama**. Granice zadobivaju drukčiju narav, nije im više ključno političko značenje i teritorijalna ukorijenjenost koliko njihova određenost funkcioniranjem planetarnog Velikog Sustava. Mreže i informacije **denacionaliziraju** teritorijalno ograničeni prostor, izvanjsko i inozemno postaju svakodnevnim dijelom lokalnog i teritorijalno-nacionalnog.

Drugo se »važno pitanje« odnosi na potrebu **rekonstrukcije političkog** kao evidentnu posljedicu navedenih preobrazbi. Ona dolazi do izražaja u »vidnom uzmaku ravnodušnosti spram svega što se dogodilo«. Političko doživljava mijenu u tom smislu što se više ne može svesti na ustaljenu funkciju upravljanja. Ono je da-

nas smisleno i perspektivno samo ako je »vizionarsko«, ako pridonosi viziji slobodnijega, koherentnijega i razumljivijega svijeta, ako bolje nego ikada do sada »prosvjetljuje ljudski izbor u spletu mogućnosti toga svijeta«. Ne oblikuje li se u toj logici, političko će se jednostavno izgubiti pred »gospodarima velikog planetarnog sustava« i s njima supostojati kao sklop anemičnih i uniformnih odnosa. Balandier upozorava da je konstituiranje novog lika politike moguće samo pod uvjetom već spomenute spoznajne rekonstrukcije društvenoga. No dodaje da uz to treba imati na umu i tri posebna uvjeta: **kretanje koje generira nestabilnost, otvorenost spram raznolikosti koja slijedi iz globalizacije i »provala novoga« koja ne trpi pribjegavanje uobičajenome.** I borba protiv totalitarizma mijenja svoj smisao. Ona se više ne sučeljava s »monstrumima tako moćnima u svojoj monstruoznosti« kao što je bio nacizam. Ono što danas pokreće tu borbu očituje se u razmahu akcija za obranu ljudskih prava i demokracije, u suprotstavljanju rasizmu i diskriminaciji, u čuvanju kolektivnog pamćenja protiv zaborava i ponavljanja kobnih opasnosti.

Najviše se zadržava na drugom uvjetu (otvorenost spram raznolikosti) i ilustrira ga sve većom mobilnošću ljudi. Jedni napuštaju svoju domovinu u potrazi za zemljama u kojima će biti bolje vrednovane njihove modernizacijske sposobnosti, drugi, znatno brojniji, tragaju za mjestima gdje će im modernost pružiti šanse koje im ne nudi nejednaki razvoj vlastitih zemalja. S jedne strane, kaže Balandier, nosioci globalizacijske modernosti dijele teritorije, denacionaliziraju svoju aktivnost i na taj način stječu stanovito iskustvo **razlike.** S druge strane, emigrantima je mobilnost sredstvo koje im omogućuje da dospiju u povoljnije životne uvjete, da prevladaju nedaće osobne oskudice. Kao imigranti, oni se stabiliziraju ili pokušavaju ustaliti svoj položaj te u svoje nove životne prostore unose »dinamiku razli-

ke«. Balandier iz tih činjenica izvlači zaključak da **pluralizam** posvuda postaje dimenzijom društvenog života i sastavnicom svakodnevnice kulture, a da se **zajednica** očituje kao oblik organizacije koja je često na udaru **ksenofobičnog rasističkog komunitarizma** jer su stranci u njegovim očima krivi za većinu »neriješenih problema i nevolja ovoga vremena«. U prošlim je razdobljima bitnu ulogu igrala **dinamika društvenih klasa**, koja je namećala modele i oblike ponašanja, uspostavljala određene kodove, simbolizacije i tradicije. Dinamika današnjeg pluralizma, koji je znatno složeniji i višeslojniji, još nije »udomaćena«, integrirana i prihvaćena kao nešto dugoročno, još nije shvaćena njezina nužnost. Ona je za sada samo pokazatelj reakcija na globalizaciju koja iziskuje supostojanje i miješanje.

No taj masovni opticaj ljudi nije jedini indikator nastupajućih razlika i različitosti. Svijet mreža jest poprište sve zamašnijih komunikacija koje pridonose otkriću **Drugoga** i onoga što tvori njegovu različitost. To je iznimno važna činjenica jer ona budi radoznalost, stvara uvjete za oblikovanje drukčijih senzibiliteta. Razumije se da ti uvjeti bitno određuju načine na koje suvremenici **interioriziraju** učinke kasne modernosti. Balandier ih označuje kao »stanja« koja uključuju **emocionalno područje, područje imaginarnog i područje ljudske slobode.** Djelujući nasuprot praktične racionalnosti, koja prati opću tehnizaciju i moć organizacije, »ekonomija afekata, emocija i strasti vrlo je aktivna«. Brzina promjena i njihova neposrednost, njihova vremenska blizina, izazivaju osjećaj nesigurnosti i emocionalnog pritiska. Kasna je modernost **Velika Igra** u kojoj je potraga za brzim probitcima mješavina **teho-servera i intenzivnih strasti.** Kasna modernost, prema Balandieru, stvara **neumjerenost**, zapravo onaj tip odnošenja koji su Grci nazivali **ubris**, smatrajući ga oprekom uljuđenosti. U toj se logici može ocjenjivati čak i Internet ako ga se svede na funkciju »servera igre

uloga, fantazmatskih investicija, iluzornih osjećaja ili na daljinu zadovoljenih strasti».

Što se imaginarnog tiče, Balandier tvrdi da ono postaje »jednim od najvažnijih uloga našega vremena«, ali da mu se ipak pridaje manja pozornost nego političkim socijalnim i ekonomskim okolnostima. Riječ je naime o tome da se svijet što ga ljudi stvaraju, u svim vremenima i razdobljima, na svim mjestima, valorizira, legitimizira i održava osloncem na **imaginarno i simboličko**. Tu se Balandier očigledno s uvažavanjem koristi tezom Corneliusa Castoriadis-a o **imaginarnoj instituciji društva**, kojom je taj mislilac htio nadmašiti ekonomski determinizam društvene organizacije. Razlika je u tome što Castoriadisovu »imaginarnu instituciju društva« globalizirajuća kasna modernost zamjenjuje **imaginarijem tehnološkosti**. Otvorena i akumulirajuća spoznaja, rastuće tehničko umijeće i njegova primjena proizvode snage koje dominiraju konstituiranjem današnjeg društvenog i osobnog svijeta. U tom tehnološtvu imaginariju miješaju se **očekivanja i strahovi**. To je istodobno **imaginarij fantastike i imaginarij katastrofe**. To je imaginarij naprava s multimedijalnom funkcijom. On je za sada uglavnom sveden na proizvodnju **kulturnih roba** i na marketing. Instrumentalan je, a trebao bi čovjeku poslužiti kao sredstvo za preoblikovanje življenog iskustva.

Kad je pak riječ o trećem »stanju« (individualnim slobodama), Balandier konstatira da nakon propasti »poredaka protivnih individualnim slobodama« dolazi do razmaha **retorike slobode** u svim njezinim manifestacijama, a zagovaraju se i »novi prostori slobode«. Jednom riječju, status je slobode životvorno osnažen, ali »njezin sjaj« nije posvuda isti. Svjetska kartografija koja oslikava razdiobu slobode prema pojedinim zemljama pokazuje golema »tamna« i »siva« područja gdje su slobode, nakon što su stečene, ponovno izobličene ili ugrožene. Mreže u sebi nose

potencijal slobode, ali im instrumentalizacija priječi da se razviju u tom smjeru. Glavna su im smetnja **sveopćost tržišta i financijska podređenost**. Stoga Balandier, prosuđujući globalizaciju upravo iz te opreke njezinih potencijala i zapreka, zaključuje: »Ako se globalizacija ne ograniči na konačnu uspostavu planetarnog tržišta podređenog zakonu koncentracije ekonomske moći i zakonu opće konkurencije bez vidljivih ograničenja, ona bi morala pogodovati globalizaciji sloboda, utemeljenih na materijalnim uvjetima koji ih omogućuju i zaštićenih provođenjem istinske demokracije«.

Rade Kalanj

Alex Callincos

AGAINST THE THIRD WAY

An Anti-Capitalist Critique

Polity Press, Cambridge, 2001, 145 str.

Giddensova teorijska i polemička saga o trećem putu još nije završena. Dapače, sudeći prema novijim knjigama i časopisnim debatama, ona je još uvijek u punom jeku. Čini se da je u velikoj mjeri »režira« i sam Giddens koji potiče svoje kritičare da iznesu cjelovite poglede na njegovu već pomalo legendarnu knjigu **Treći put. Obnova socijaldemokracije**. Taj tip poduzimljivosti koristan je kako za samu ideju trećeg puta, koja bi se bez tog nastojanja brzo ugasila, tako i za tržišnu promociju izdanja Polity Pressa, kojima Giddensova vodeća uloga daje određenu bestsellersku privlačnost. Tako se u toj dobro »režiranoj« debati stalno pojavljuju novi »naručeni« naslovi koji odobravaju, relativiziraju ili nemilosrdno osporavaju strategiju trećeg puta, ali je istodobno drže otvorenom i stimulativnom za »rad« teorije i promišljanje suvremenih političkih orijentacija.

Pored niza naslova koji su potekli iz tog stimulativnog ambijenta, osobito je zanimljiva knjiga Alexa Callincosa **Against**